

Ισμαήλ

Summary :

Πόλη της Ουκρανίας κοντά στα σύνορα με τη Ρουμανία. Παραποτάμιο λιμάνι, ένα από τα σημαντικότερα για το εξαγωγικό εμπόριο σιτηρών της νότιας Ρωσίας κατά το πρώτο μισό του 19ου αιώνα. Στο Ισμαήλ υπήρχε ισχυρή ελληνική παροικία από τις αρχές του 19ου αιώνα και ήταν ένα από τα κέντρα της Φιλικής Εταιρείας. Η ελληνική κοινότητα συστάθηκε επίσημα το 1872 και οικοδόμησε εκκλησία, όπως και κατώτερο σχολείο.

Other Names

Ισμαήλιο, Ισμαΐ λιο, Ισμαΐ λ, Ismail

Geographical Location

Βόρεια παράλια Εύξεινου Πόντου

Historical Region

Νότια Βεσσαραβία

Administrative Dependence

Νομός Ισμαηλίου

Geographical Coordinates

1. Ανθρωπογεωγραφία – Ιστορία

Πόλη της Ουκρανίας κοντά στα σύνορα με τη Ρουμανία, 80 χλμ. ανατολικά της [Βραΐ λας](#). Βρίσκεται στην ανατολική ακτή του παραποτάμιου του Δούναβη Κίλια, κοντά στο δέλτα του μεγάλου ποταμού. Οι πηγές αναφέρουν συχνά το Ισμαήλ ως παραδουνάβιο. Όντας συνοριακή πόλη, βρέθηκε ανά διαστήματα υπό τον έλεγχο Οθωμανών, Ρώσων, Ρουμάνων και Σοβιετικών. Είχε πάντοτε πολυεθνικό και κοσμοπολίτικο χαρακτήρα.¹

Στα Υστερομεσαιωνικά χρόνια ήταν γενοβέζικη «σκάλα» ενώ αργότερα, γύρω στο 16ο αιώνα, ανήκε στην ηγεμονία της Μολδαβίας. Από τα τέλη του 16ου αιώνα τέθηκε υπό οθωμανικό έλεγχο και κατά το 17ο και 18ο αιώνα ήταν ίσως το σημαντικότερο οθωμανικό φρούριο στην περιοχή της νότιας Βεσσαραβίας, βασικό για την άμυνα της Πύλης έναντι των Κοζάκων και αργότερα των Ρώσων. Οι τελευταίοι το κατέλαβαν στα 1770, 1790 και 1791 χωρίς να μπορέσουν να το κρατήσουν υπό τον έλεγχό τους. Κατόρθωσαν ωστόσο να επιβάλουν την κυριαρχία τους το 1812, με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου (28 Μαΐ ου 1812), όταν άλλωστε ολόκληρη η περιοχή της Βεσσαραβίας ενσωματώθηκε στη Ρωσική Αυτοκρατορία.²

Η περιοχή του Ισμαήλ ήταν ιδιαίτερα αραιοκατοικημένη, χωρίς αξιόλογα αστικά κέντρα αλλά και στοιχειωδώς ανεπτυγμένη οικονομία. Ακόμη και η παρουσία Ρουμάνων γαιοκτημόνων (βογιάρων), που ήταν πολύ ισχυρή στις βορειότερες επαρχίες της Βεσσαραβίας, ήταν ασήμαντη εκεί. Η εμπέδωση της ρωσικής κυριαρχίας οδήγησε στην αύξηση της οικονομικής σημασίας της περιοχής και κυρίως της ίδιας της πόλης, στο πλαίσιο άλλωστε της γενικότερης πολιτικής της Αυτοκρατορίας για ανάπτυξη των παρευξείνιων επαρχιών, κυρίως στους τομείς του εμπορίου και της γεωργίας. Παράλληλα το Ισμαήλ, που επανοικοδομήθηκε κοντά στο παλαιό οθωμανικό φρούριο, κατέστη διοικητικό κέντρο του ομώνυμου νομού.³

Στο πλαίσιο της ρωσικής πολιτικής επιδιώχθηκε και η ίδρυση διάφορων οικισμών κατοικούμενων από Βούλγαρους, Γερμανούς και [Αιποβάνους](#), προκειμένου να αναπτυχθεί η γεωργία.⁴ Πιθανότατα τότε αρκετοί Έλληνες εγκαταστάθηκαν στο λιμάνι και, εκμεταλλευόμενοι την αύξηση των εξαγωγών σιτηρών, συνέστησαν αξιόλογους εμπορικούς οίκους.⁵ Η δυναμική των Ελλήνων εμπόρων καταδεικνύεται και από τη συμμετοχή τους στη [Φιλική Εταιρεία](#), όπου 40 είχαν εγγραφεί ως μέλη της ήδη από τα πρώτα χρόνια.⁶

Ισμαήλ

Τα στοιχεία μας για τον αριθμό των Ελλήνων στο Ισμαήλ κατά το πρώτο μισό του 19ου αιώνα είναι λιγοστά και ασαφή. Γύρω στο 1850 οι Έλληνες στη Βεσσαραβία ήταν 3.353, αλλά σε αυτό τον αριθμό περιλαμβάνονταν και οι Έλληνες του Κισινιέφ (Chisinau), δηλαδή της πρωτεύουσας της επαρχίας, καθώς και ενός άλλου λιμανιού, του Reni.⁷

Το Ισμαήλ, όπως και όλη η περιοχή της Νότιας Βεσσαραβίας, αποδόθηκε και πάλι στην ηγεμονία της Μολδαβίας με τη συνθήκη των Παρισίων το 1856, μετά και την ήττα της Ρωσίας στον [Κριμαϊκό πόλεμο](#) (1853-1856).⁸ Οι μολδαβικές και, μετά το 1859, οι ρουμανικές αρχές έκαναν προσπάθεια να αναπτύξουν την πόλη, ενώ ίδρυσαν σχολεία και μία επισκοπή. Παρουσιάζει ενδιαφέρον, ωστόσο, ότι οι Έλληνες παρέμεναν και κατά την περίοδο αυτή προσκολλημένοι στη ρωσική εξουσία και στενά συνδεδεμένοι με τον πρόξενο της Ρωσίας, καθώς θεωρούσαν ότι η πολιτική της ρουμανικής κυβέρνησης έβλαπτε τα εμπορικά τους συμφέροντα.⁹ Άλλωστε, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η οικονομία της πόλης συνδεόταν με εκείνη της βόρειας Βεσσαραβίας, ιδίως του Κισινιέφ, που παρέμενε υπό ρωσική κυριαρχία.

Με τη συνθήκη του Βερολίνου (1878), η περιοχή αποδόθηκε και πάλι στη Ρωσική Αυτοκρατορία. Η συνθήκη έθεσε τέρμα στο [Ρωσοτουρκικό πόλεμο](#) που είχε ξεκινήσει το 1877 και επέφερε πολλές αλλαγές στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.¹⁰ Από το 1878 και μέχρι το 1918 η πόλη και η περιοχή αποτελούσαν τμήμα του κυβερνείου της Βεσσαραβίας της Ρωσικής Αυτοκρατορίας.¹¹ Το 1918, στο πλαίσιο των αναστατώσεων που επέφερε η επανάσταση του 1917 και η κατάρρευση της ρωσικής κυριαρχίας, η Βεσσαραβία ενώθηκε εκ νέου με τη Ρουμανία.¹²

Παρά τη μείωση του ελληνικού πληθυσμού που παρατηρήθηκε κατά τα τέλη του 19ου αιώνα σε άλλα κέντρα της Βεσσαραβίας, όπως στο Κισινιέφ και στο Καχούλ (Cahul), ο αριθμός των Ελλήνων κατοίκων του Ισμαήλ έφτανε περίπου τους 4.000, σε συνολικό πληθυσμό 30.000 ατόμων. Εκτός από τους Έλληνες, στην πόλη κατοικούσαν τόσο Ρουμάνοι και Ρώσοι όσο και Βούλγαροι και [Εβραίοι](#). Είναι αναμφισβήτητο πάντως ότι η οικονομική παρακμή του Ισμαήλ, στις αρχές του 20ού αιώνα, υπονόμωσε και την ελληνική παροικία, που είχε ένα πολύ μικρό αριθμό μελών στα πρώτα Μεσοπολεμικά χρόνια. Πάντως, ο πληθυσμός της πόλης συνολικά δε μειώθηκε, και το 1921 το Ισμαήλ είχε 37.000 κατοίκους.¹³

2. Οικονομία

Το Ισμαήλ ήταν ένα από τα πλέον αξιόλογα λιμάνια των νότιων επαρχιών της Ρωσίας, μολοντί βέβαια η ανάπτυξή του δε θα μπορούσε να συγκριθεί με εκείνη της [Οδησού](#). Πολλοί Έλληνες έμποροι και πλοιοκτήτες είχαν εγκατασταθεί στην πόλη ήδη στις αρχές του 19ου αιώνα, αρκετοί μάλιστα από νησιά των Κυκλάδων.¹⁴ Οι εμπορικοί οίκοι που συνέστησαν συνδέονταν με συγγενικά ή επιχειρηματικά δίκτυα με άλλους οίκους στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, την [Κωνσταντινούπολη](#) και τη δυτική Μεσόγειο (Μασσαλία, Λιβόρνο).

Η σταδιακή υποβάθμιση των λιμανιών της δυτικής Ουκρανίας, ιδιαίτερα μάλιστα της Οδησού, προς όφελος των λιμανιών της [Αζοφικής](#) ([Ταϊγάνιο](#), [Ροστόφ](#)), αναμφίβολα περιόρισε και την εμπορική κίνηση στο Ισμαήλ. Στα τέλη του 19ου αιώνα, σύμφωνα με το δημοσιογράφο Διονύσιο Μεταξά-Λασκαράτο, η πόλη «εί χεν ἄλλοτε ζωηρό ν ἐμπόριον γεννημάτων, ὁ πότε τὰ δημητριακὰ τῶν μερῶν τούτων ἦ σαν ἐ ν Εὐρώπῃ περιζήτητα, σήμερον ὁ μως λίαν περιορισμένη εἶ ναι ἢ ἐμπορικὴ κίνησις τοῦ μέρους τούτου τῆς πόλεως καὶ οὐδὲ ν παρέχει τὸ ἄξιον ἀναγραφῆς».¹⁵

3. Ελληνική κοινότητα

Παρά την ύπαρξη μιας [ελληνικής παροικίας](#) σημαντικής τόσο δημογραφικά όσο και κοινωνικο-οικονομικά, δεν ιδρύθηκε κάποια ελληνική κοινότητα με συγκροτημένους θεσμούς μέχρι το τελευταίο τρίτο του 19ου αιώνα. Αυτό που παρατηρείται άλλωστε και σε άλλες ελληνικές παροικίες των ρουμανικών ηγεμονιών της Μολδαβίας και Βλαχίας, π.χ. τη Βραϊλά ή το [Γαλάτσι](#), αλλά και στη Ρωσική Αυτοκρατορία, οφειλόταν πιθανότατα στην de facto ικανοποίηση των θρησκευτικών αναγκών των Ελλήνων χάρη στην ύπαρξη εκκλησιών –τουλάχιστον δύο το 1856– όπου η Θεία Λειτουργία τελούνταν στα ελληνικά.

Προβλήματα συνάντησε η ελληνική παροικία όταν ο ηγεμόνας Alexandru Ioan Cuza (1859-1866), έχοντας έρθει σε

Ισμαήλ

σύγκρουση με το [Οικουμενικό Πατριαρχείο](#) λόγω του ζητήματος των «αφιερωμένων» μοναστηριών, δηλαδή των μονών που βρίσκονταν υπό τον έλεγχο του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων, της μονής του Σινά και του Αγίου Όρους, απαγόρευσε την τέλεση των ιερών ακολουθιών στην ελληνική γλώσσα. Η πολιτική αυτή του ρουμανικού κράτους οδήγησε τους Έλληνες στην απόφαση να συστήσουν επίσημα «ελληνική κοινότητα» και να τη θέσουν υπό την προστασία του ελληνικού κράτους. Η κοινότητα συστάθηκε όντως το 1872 και είχε κύριο στόχο την ανέγερση ελληνικού ναού και τη φροντίδα για την [εκπαίδευση](#). Μία ενδεκαμελής επιτροπή εράνων ανέλαβε να συγκεντρώσει τους αναγκαίους πόρους για την οικοδόμηση του ναού, που ήταν αφιερωμένος στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου.¹⁶ Η εκκλησία θεμελιώθηκε στις 8 Μαρτίου 1873, ενώ εγκαινιάστηκε στις 26 Οκτωβρίου 1882. Ο ναός ήταν μεγαλοπρεπής και εξέφραζε εύγλωττα την ισχύ και τον πλούτο της κοινότητας. Η ελληνική κοινότητα προσπάθησε σε συνεννόηση με τον Έλληνα υποπρόξενο να θέσει το ναό υπό την προστασία του ελληνικού κράτους. Μάλιστα, είναι αξιοσημείωτο ότι την ίδια περίοδο και η ελληνική κοινότητα του Τζιούρτζιου, μιας μικρής παραδουνάβιας πόλης της Βλαχίας, επιχείρησε να «αφιερώσει» την εκκλησία που είχε οικοδομήσει στο ελληνικό κράτος. Ωστόσο, οι προσπάθειες και των δύο κοινοτήτων απέτυχαν και τελικά οι ναοί δεν παρέμειναν στην de facto ιδιοκτησία των κοινοτήτων.¹⁷

Η ελληνική κοινότητα δεν έχασε την αυτονομία της μετά την ενσωμάτωση της πόλης στη Ρωσική Αυτοκρατορία το 1878. Παρά ταύτα, φαίνεται ότι γνώρισε πιέσεις προερχόμενες ιδιαίτερα από τις ρωσικές εκκλησιαστικές αρχές, που ακολουθούσαν συγκεντρωτική πολιτική και επιχειρούσαν να θέσουν υπό τον έλεγχό τους τις ορθόδοξες εκκλησίες όλων των εθνοτήτων της επαρχίας (Ρουμάνων, Βουλγάρων, Ελλήνων). Συγκεκριμένα, ο Ρώσος αρχιεπίσκοπος του Κισινιέφ αποπειράθηκε να εξαναγκάσει την κοινότητα να πληρώνει κάποιου είδους εκκλησιαστικό φόρο. Ωστόσο, η προσπάθειά του αυτή δεν είχε κάποιο αποτέλεσμα, καθώς οι κοινοτικές αρχές επικαλέστηκαν τους όρους της συνθήκης του Βερολίνου, που καθόριζαν ότι έπρεπε να διαφυλαχθούν τα προνόμια των διάφορων θρησκευτικών κοινοτήτων.¹⁸ Πάντως, αξίζει να αναφέρουμε ότι η πολιτική της κοινότητας δε φαίνεται να είχε την ολόψυχη υποστήριξη όλων των μελών της. Μάλλον δεν ήταν λίγοι εκείνοι που θεωρούσαν ότι ακολουθούσε υποχωρητική πολιτική έναντι των ρωσικών αρχών, ή αργότερα, μετά το 1918, έναντι των ρουμανικών, με αποτέλεσμα να συντελεί στον αφελληνισμό των παροίκων. Ωστόσο οι ίδιοι κύκλοι διαμαρτύρονταν και για τους υποπρόξενους που έστελνε το ελληνικό κράτος, τους οποίους θεωρούσαν ανίκανους για τη θέση αυτή.¹⁹

Πάντως, καθώς η Βεσσαραβία και η πόλη του Ισμαήλ ενσωματώθηκαν στη «Μεγάλη Ρουμανία» μετά το 1918, κατέστη εφικτό κατά πρώτο λόγο να αναδιοργανωθεί η κοινότητα το 1921 και να ψηφιστεί ο νέος κανονισμός της το Μάιο του 1922.²⁰

Σύμφωνα με τον κανονισμό, η κοινότητα διοικούνταν από πενταμελή επιτροπή εκλεγόμενη για διετή θητεία από τα μέλη της. Κάθε Έλληνας μπορούσε να εγγραφεί ως μέλος της κοινότητας, με την προϋπόθεση να πληρώνει κάποια χρηματική συνδρομή. Η βασική αποστολή της κοινότητας ήταν η φροντίδα για τον ελληνικό ναό, ενώ φιλοδοξία ήταν η σύσταση ελληνικού σχολείου, βιβλιοθήκης και αναγνωστηρίου.²¹

Η ελληνική κοινότητα του Ισμαήλ διαλύθηκε κατά πάσα πιθανότητα αμέσως μετά την προσάρτηση της πόλης και της περιοχής στη Σοβιετική Ένωση, το 1940.²²

4. Εκπαίδευση – Σύλλογοι

Για τα ελληνικά σχολεία της πόλης και γενικότερα για την εκπαίδευση στο Ισμαήλ το πρώτο μισό του 19ου αιώνα έχουμε λίγες πληροφορίες. Γνωρίζουμε πάντως ότι το 1824 λειτουργούσε ένα ελληνικό σχολείο με δάσκαλο κάποιον «Φωκιανό», που πρόσφερε τις αναγκαίες γνώσεις στα παιδιά των Ελλήνων εμπόρων.²³ Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι γύρω στα 1840 ιδρύθηκε από τους Έλληνες της πόλης ένα σχολείο που συντηρούνταν χάρη σε εράνους. Το σχολείο αυτό, αρρένων φυσικά, επιβίωσε μέχρι το 1859.²⁴

Η εκπαίδευση φαίνεται ότι αναπτύχθηκε ουσιαστικά μόνο μετά την ίδρυση της ελληνικής κοινότητας, στις αρχές της

Ισμαήλ

δεκαετίας του 1870. Σπουδαία φαίνεται ότι υπήρξε και η συμβολή διάφορων Ελλήνων υποπροξένων, όπως ο Επαμεινώνδας Μαυρομμάτης και ο Αλέξανδρος Λεονάρδος. Αλλωστε, εκείνη την περίοδο το ενδιαφέρον του «εθνικού κέντρου», δηλαδή της ελληνικής κυβέρνησης, για την εκπαίδευση των Ελλήνων των αλύτρωτων περιοχών και των παροικιών ήταν ιδιαίτερα ζωνρό, όπως καταδεικνύεται και από τη δράση, σε στενή συνεργασία με το Υπουργείο Εξωτερικών, του [Συλλόγου](#) προς Διάδοσιν Ελληνικών Γραμμάτων.²⁵

Είναι αξιοσημείωτο ότι, μολοντί ήδη από το 1865 η ελληνική γλώσσα διδασκόταν σε δύο σχολεία της πόλης, ένα αρρεναγωγείο και ένα παρθεναγωγείο –τα οποία βρίσκονταν υπό τον έλεγχο του συλλόγου των [υτόπιων εμπόρων](#), πολλοί εκ των οποίων ήταν Έλληνες–, ο Έλληνας πρόξενος θεωρούσε ότι η ελληνική εκπαίδευση ήταν ατελέστατα οργανωμένη, μια και σε αυτά τα σχολεία διδασκόνταν επίσης ρωσικά, ρουμανικά και γαλλικά. Σύμφωνα με τα γραφόμενά του, το σχολείο ήταν «**ἀ ληθῆς** ἡ Βαβυλωνία», ενώ κατηγορούσε τους παροίκους για έλλειψη «πατριωτικῆς θερμότητος» λόγω φιλορωσισμού. Ο πρόξενος υπογράμμισε ότι οι Έλληνες είχαν «**εὐ λόγως**» παράπονα από τις ρουμανικές αρχές, αλλά αυτό είχε αποτέλεσμα να επηρεάζονται υπερβολικά από το Ρώσο πρόξενο.²⁶ Ως μόνη λύση έβλεπε την ίδρυση ενός εντελώς ανεξάρτητου ελληνικού εκπαιδευτηρίου.

Το ελληνικό εκπαιδευτήριο, αρρεναγωγείο, ιδρύθηκε το 1876 και είχε το 1878 μόλις 2 δασκάλους, ενώ οι μαθητές έφταναν τους 12.²⁷ Ο επόμενος Έλληνας πρόξενος, ο Α. Λεονάρδος, συνέβαλε στην ίδρυση ελληνικού συλλόγου που οργάνωσε ένα αναγνωστήριο.²⁸

Πέρα από τα ελληνικά σχολεία λειτουργούσαν και διάφορα κατώτερα ρουμανικά σχολεία, όπως επίσης και ένα γυμνάσιο, καθώς και ένα παρθεναγωγείο μέσης βαθμίδας. Τέλος, καθώς το Ισμαήλ ήταν επισκοπική έδρα, είχε ιδρυθεί και ένα σεμινάριο.²⁹

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφέρουμε ότι πάρα πολλά σχολεία στο Ισμαήλ ήταν ιδιωτικά, γεγονός που οφειλόταν στον πολύ μεγάλο αριθμό ξένων. Το 1878 λειτουργούσαν 5 κατώτερα εβραϊκά αρρεναγωγεία, εκ των οποίων μόνο ένα φαίνεται ότι ήταν συστηματικά οργανωμένο. Υπήρχαν επίσης ένα αρμενικό και ένα λιποβανικό κατώτερο αρρεναγωγείο καθώς και ένα καθολικό παρθεναγωγείο.³⁰

Για την ελληνική εκπαίδευση κατά τον ύστερο 19ο αιώνα δεν έχουμε πολλά στοιχεία. Κατά πάσα πιθανότητα η κοινότητα συντηρούσε ένα μικρό σχολείο, κατώτερης φυσικά βαθμίδας, αλλά όχι κάτι πιο φιλόδοξο. Συγκεκριμένα, το 1900 λειτουργούσε ένα ελληνικό σχολείο, όπου φοιτούσαν περίπου 50 «**ἔ λληνόπαιδες**».³¹ Λίγα χρόνια αργότερα αναφέρεται ότι η κοινότητα είχε υπό τη φροντίδα της μία μεικτή δημοτική σχολή, σε κτήριο που είχε μάλιστα οικοδομηθεί «**δαπάνη τῶν ἀ ξιοτίμων ἀ δελφῶ ν Ζαχαριάδων**». Στο σχολείο αυτό, που συντηρούνταν από τις εισφορές των παροίκων, φοιτούσαν 30-40 μαθητές (όχι μόνο Έλληνες, αλλά και Εβραίοι και Ρώσοι). Δίδασκαν εκεί ο ιερέας και ο ιεροψάλτης της ελληνικής εκκλησίας καθώς και μία Ρωσίδα για τη ρωσική γλώσσα.³² Το σχολείο δε λειτουργούσε πάντως το 1922 και, μολοντί η επαναστάσή του είχε καθοριστεί ως στόχος της κοινότητας, δε φαίνεται να κατέστη δυνατή.³³

1. Βλ. Μεταξάς-Λασκαράτος, Δ., *Ελληνικά παροικία Ρωσσίας και Ρωμανίας* (Βραί λα 1900), σελ. 108· Κωνσταντινίδης, Θ., «Ισμαήλιο», *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια* 13 (Αθήνα χ.χ.), σελ. 225.

2. Η Βεσσαραβία είναι η σημερινή ανεξάρτητη Δημοκρατία του Μόλδοβα, ενώ κάποιες περιοχές της ανήκουν σήμερα στην Ουκρανία. Για την ενσωμάτωση της Βεσσαραβίας στη Ρωσική Αυτοκρατορία, βλ. Hitchins, K., *The Romanians, 1774-1866* (Oxford 1996), σελ. 52, και αναλυτικότερα Jewsberry, G.F., *Anexarea Basarabiei la Rusia: 1774-1828* (București 2003, α΄ έκδ. στα αγγλικά Boulder 1976).

3. Βλ. Jewsberry, G.F., *Anexarea Basarabiei la Rusia: 1774-1828* (București 2003, α΄ έκδ. στα αγγλικά Boulder 1976), σελ. 67-69, 84-85, 124-126.

Ισμαήλ

4. Βλ. Jewsberry, G.F., *Anexarea Basarabiei la Rusia: 1774-1828* (București 2003, α' έκδ. στα αγγλικά Boulder 1976), σελ. 78-88. Αναλυτικότερα για το φαινόμενο Bartlett, R.P., *Human Capital: The Settlement of Foreigners in Russia 1762-1804* (Cambridge 1979)· Herlihy, P., *Odessa: A History 1794-1914* (Cambridge Massachusetts 1991), σελ. 21-27· Καρδάσης, Β., *Έλληνες ομογενείς στη Νότια Ρωσία, 1775-1861* (Αθήνα 1998), σελ. 41-76.
5. Πρβλ. Κρεμμυδάς, Β., *Έμποροι και εμπορικά δίκτυα στα χρόνια του εικοσιένα (1820-1835). Κυκλαδίτες έμποροι και πλοιοκτήτες* (Αθήνα 1996), σελ. 166-170.
6. Χασιώτης, Ι. – Ξανθοπούλου-Κυριακού, Α. – Αγτζίδης, Β. (επιμ.), *Οι Έλληνες της Ρωσίας και της Σοβιετικής Ένωσης. Μετοικεσίες και εκτοπισμοί. Οργάνωση και ιδεολογία* (Θεσσαλονίκη 1997), σελ. 72-73.
7. Χασιώτης, Ι. – Ξανθοπούλου-Κυριακού, Α. – Αγτζίδης, Β. (επιμ.), *Οι Έλληνες της Ρωσίας και της Σοβιετικής Ένωσης. Μετοικεσίες και εκτοπισμοί. Οργάνωση και ιδεολογία* (Θεσσαλονίκη 1997), σελ. 537, πίν. 7.
8. Κατά τον Κριμαϊκό πόλεμο συγκρούστηκε η Ρωσική Αυτοκρατορία με την Οθωμανική, που την υποστήριζαν η Αγγλία και η Γαλλία. Ο πόλεμος τερματίστηκε με την ήττα της Ρωσίας και την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης στο Παρίσι.
9. Βλ. Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών, φάκ. 77/3, 1873, Υποπρόξενος Ισμαηλίου Επ. Μαυρομάτης, αρ. 257, 21 Ιουνίου 1872, προς Γενικόν Προξενείον Βουκουρεστίου.
10. Συγκεκριμένα συστάθηκε η αυτόνομη ηγεμονία της Βουλγαρίας, αναγνωρίστηκε η ανεξαρτησία Ρουμανίας και Σερβίας, ενώ προσαρτήθηκε η Δοβρουτσά στη Ρουμανία. Για τους όρους της συνθήκης που αφορούσαν τη Ρουμανία βλ. Hitchins, K., *Rumania, 1866-1947* (Oxford 1994), σελ. 50-52.
11. Βλ. Χασιώτης, Ι. – Ξανθοπούλου-Κυριακού, Α. – Αγτζίδης, Β. (επιμ.), *Οι Έλληνες της Ρωσίας και της Σοβιετικής Ένωσης. Μετοικεσίες και εκτοπισμοί. Οργάνωση και ιδεολογία* (Θεσσαλονίκη 1997), σελ. 136-137.
12. Για αυτές τις πολιτικές εξελίξεις, βλ. Hitchins, K., *Rumania, 1866-1947* (Oxford 1994), σελ. 271-273, 276-277.
13. Κωνσταντινίδης, Θ., «Ισμαήλιο», *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια* 13 (Αθήνα χ.χ.), σελ. 225.
14. Βλ. Κρεμμυδάς, Β., *Έμποροι και εμπορικά δίκτυα στα χρόνια του εικοσιένα (1820-1835). Κυκλαδίτες έμποροι και πλοιοκτήτες* (Αθήνα 1996), όπου αναλυτικά στοιχεία για το Μυκονιάτη έμπορο στο Ισμαήλ Μάρκο Καλογερά.
15. Μεταξάς-Λασκαράτος, Δ., *Ελληνικά παροικία Ρωσίας και Ρωμανίας* (Βραΐλα 1900), σελ. 108.
16. Βλ. Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών, φάκ. 76/1β, 1875, Υποπρόξενος Βραΐλας Επ. Μαυρομάτης, αρ. 191, 28 Μαΐου 1875, προς Υπουργείον Εξωτερικών, όπου βρίσκονται αναλυτικά στοιχεία για την ίδρυση της ελληνικής κοινότητας Ισμαηλίου.
17. Για τις προσπάθειες της ελληνικής κοινότητας του Τζιούρτζιου (Γεωργίεβου), βλ. Κοντογεώργης, Δ.Μ., «Σύσταση και οργάνωση ελληνικών κοινοτήτων στη Ρουμανία. Η περίπτωση του Τζιούρτζιου και της Τούλτσεας (β' μισό 19ου αι.)», *Μνήμων* 28 (2006-2007), σελ. 214-221.
18. Βλ. Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών, φάκ. 43/5, 1921, Υποπρόξενος Ισμαηλίου Ν. Κυριέρης, αρ. 42, 7/20 Αυγούστου 1921, προς Πρεσβείαν Βουκουρεστίου, και υπόμνημα Μιχ. Θ. Κωνσταντινίδου, δημοσιογράφου εν Θεσσαλονίκη, 26 Σεπτεμβρίου 1920, προς Ν. Πολίτην, Υπουργόν Εξωτερικών. Γενικότερα για την πολιτική των ρωσικών εκκλησιαστικών αρχών στην περιοχή, βλ. Hitchins, K., *Rumania, 1866-1947* (Oxford 1994), σελ. 243-245.
19. Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών, φάκ. 43/5, 1921, υπόμνημα Μιχ. Θ. Κωνσταντινίδου, δημοσιογράφου εν Θεσσαλονίκη, 26 Σεπτεμβρίου 1920, προς Ν. Πολίτην, Υπουργόν Εξωτερικών, και επίσης υπόμνημα Π. Δημόπουλου, Θεσσαλονίκη 20 Μαΐου 1921, προς Πρωθυπουργόν Δ. Γούναρη.
20. Αρχείο Ιεράς Συνόδου, Εκκλησίες Εξωτερικού Ρουμανία Βουκουρεστίου, φάκ. 11/1910-1939, Πρεσβευτής Ελλάδος εν Βουκουρεστίω Π. Πανάς προς Υπουργείον Εξωτερικών, αρ. 2350, 22 Νοεμβρίου 1921, και *Κανονισμός της εν Ισμαηλίω ελληνικής κοινότητας 1923* (χ.τ. χ.χ.), σελ. 14-15.
21. *Κανονισμός της εν Ισμαηλίω ελληνικής κοινότητας 1923* (χ.τ. χ.χ.), σελ. 3-7.

Ισμαήλ

22. Για την προσάρτηση της περιοχής στη Σοβιετική Ένωση, βλ. Hitchins, K., *Rumania, 1866-1947* (Oxford 1994), σελ. 446-447.
23. Κρεμμυδάς, Β., *Έμποροι και εμπορικά δίκτυα στα χρόνια του εικοσιένα (1820-1835). Κυκλαδίτες έμποροι και πλοιοκτήτες* (Αθήνα 1996), σελ. 145-146.
24. Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών, φάκ. 77/3, 1873, Υποπρόξενος Ισμαηλίου Επ. Μαυρομάτης, αρ. 257, 21 Ιουνίου 1872, προς Γενικών Προξενείων Βουκουρεστίου.
25. Πρβλ. όσα αναφέρει η Μπελιά, Ε., «Ο Ελληνισμός της Ρουμανίας κατά το διάστημα 1835-1878 (Συμβολή στην ιστορία του επί τη βάσει των ελληνικών)», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος* 26 (1983), σελ. 24-25.
26. Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών, φάκ. 77/3, 1873, Υποπρόξενος Ισμαηλίου Επ. Μαυρομάτης, αρ. 257, 21 Ιουνίου 1872, προς Γενικών Προξενείων Βουκουρεστίου, και αρ. 38, 7 Φεβρουαρίου 1873, προς Γενικών Προξενείων Βουκουρεστίου. Στη δεύτερη εκθεσή του αναφέρεται αναλυτικά και στη δράση της βουλγαρικής προπαγάνδας κατά των Ελλήνων.
27. Ministeriu de Interne, *Oficiu Central de statistica, Statistica din Romania. Cultele pe anu 1878 si invețamentulu pe anu scolar 1877-1878* (București 1879), σελ. 68.
28. Βλ. Μπελιά, Ε., «Ο Ελληνισμός της Ρουμανίας κατά το διάστημα 1835-1878 (Συμβολή στην ιστορία του επί τη βάσει των ελληνικών)», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος* 26 (1983), σελ. 37. Αναλυτικότερα, Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών, φάκ. 77/3, 1876, Υποπρόξενος Ισμαηλίου Αλεξ. Λεονάρδος, αρ. 6, 9 Ιανουαρίου 1876, προς Υπουργείων Εξωτερικών.
29. Ministeriu de Interne, *Oficiu Central de statistica, Statistica din Romania. Cultele pe anu 1878 si invețamentulu pe anu scolar 1877-1878* (București 1879), σελ. 15-19, 25-26.
30. Ministeriu de Interne, *Oficiu Central de statistica, Statistica din Romania. Cultele pe anu 1878 si invețamentulu pe anu scolar 1877-1878* (București 1879), σελ. 68.
31. Μεταξάς-Λασκαράτος, Δ., *Ελληνικά παροικία Ρωσίας και Ρωμουνίας* (Βραΐλα 1900), σελ. 109.
32. *Ημερολόγιον των Εθνικών Φιλανθρωπικών Καταστημάτων του έτους 1905* (Κωνσταντινούπολις 1904), σελ. 210.
33. *Κανονισμός της εν Ισμαηλίω ελληνικής κοινότητος 1923* (χ.τ. χ.χ.), σελ. 3.

Bibliography :

	Χασιώτης, Ι. – Ξανθοπούλου-Κυριακού, Α. – Αγτζίδης, Β. (επιμ.), <i>Οι Έλληνες της Ρωσίας και της Σοβιετικής Ένωσης. Μετοικεσίες και εκτοπισμοί, οργάνωση και ιδεολογία</i> , Θεσσαλονίκη 1997
	Καρδάσης Β., <i>Έλληνες ομογενείς στη νότια Ρωσία 1775-1861</i> , Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1998
	<i>Ημερολόγιον των Εθνικών Φιλανθρωπικών Καταστημάτων του έτους 1905</i> , Κωνσταντινούπολις 1904
	Jewsberry G.F., <i>Anexarea Basarabiei la Rusia: 1774-1828</i> , București 2003
	Κρεμμυδάς Β., <i>Έμποροι και εμπορικά δίκτυα στα χρόνια του εικοσιένα (1820-1835). Κυκλαδίτες έμποροι και πλοιοκτήτες</i> , Ναυτικό Μουσείο Αιγαίου, Αθήνα 1996
	Μπελιά Ε., "Ο Ελληνισμός της Ρουμανίας κατά το διάστημα 1835-1878 (Συμβολή στην ιστορία του επί τη βάσει των ελληνικών)", <i>Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος</i> , 26, 1983, 5-62

Ισμαήλ

Webliography :

 Ismail

<http://www.izmail.odessa.gov.ua/>

Glossary :

 Λιποβάνοι

Οι Λιποβάνοι ήταν Ρώσοι στην εθνικότητα, αλλά «παλαιόπιστοι» (raskol'niki), δηλαδή ακολουθούσαν δικό τους λατρευτικό τυπικό και είχαν ξεχωριστή από τη ρωσική εκκλησία ιεραρχία.

Sources

Αρχείο Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Εκκλησίες Εξωτερικού Ρουμανία Βουκουρέστιον, φάκ. 11/1910-1939.

Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών, φάκ. 77/3, 1872.

Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών, φάκ. 76/1β, 1875.

Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών, φάκ. 77/3, 1876.

Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών, φάκ. 21/5, 1921.

Ministeriu de Interne, *Oficiu Central de statistica, Statistica din Romania. Cultele pe anu 1878 si invețământulu pe anu scolar 1877-1878* (București 1879).

Μεταξάς-Λασκαράτος, Δ., *Ελληνικάι παροικίαι Ρωσσίας και Ρωμονίας* (Βραΐλα 1900).

Ημερολόγιον των Εθνικών Φιλανθρωπικών Καταστημάτων του έτους 1905 (Κωνσταντινούπολις 1904).

Κανονισμός της εν Ισμαηλίω ελληνικής κοινότητος 1923 (χ.τ. χ.χ.).

Quotations

Από τον κανονισμό της κοινότητας στο Ισμαήλιο

Άρθρον 1ον

Ό σκοπός τής εν Ισμαηλίω Έλληνικής Κοινότητος είνε:

- α) Η συντήρησις και διοίκησις του δαπάνη των όμογενών οικόδομηθέντος υπ' αυτής ναού Ό Ευαγγελισμός τής Θεοτόκου.
- β) Η σύστασις, συντήρησις και διοίκησις φιλανθρωπικών ιδρυμάτων και ή εν γένει ανασύνταξις και ανασύστασις τής Έλληνικής Κοινότητος.
- γ) Η σύνταξις αναγνωστηρίου και βιβλιοθήκης.
- δ) Η σύστασις Έλληνικού σχολείου και ή συντήρησις αυτού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Άρθρον 2ον

Πās Έλλην δύναται να έγγραφη εν τῷ Μητρῶω τής Κοινότητος ως μέλος αυτής.

Άρθρον 3ον

Ισµαήλ

Έκαστον μέλος ὀφείλει νὰ πληρώνη ἔτησίως εἰς τὴν Κοινότητα συνδρομὴν ἀπὸ λεί 1200 ἕως 300 κατ' ἐλάχιστον ὄριον ὀρίζει δὲ αὐτὴν ἰδιοχειρῶς ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν συνδρομῶν.

Κανονισμὸς τῆς ἐν Ἰσµαηλίῳ ἐλληνικῆς κοινότητος 1923 (χ.τ. 1923), σελ. 3-4.